

Peer Lorenzen, Jonas Christoffersen
Nina Holst-Christensen
Peter Vedel Kessing
Sten Schaumburg-Müller
Jens Vedsted-Hansen

Den Europæiske Menneskerettighedskonvention med kommentarer (art 1-9)

3. udgave

Jurist- og Økonomiforbundets Forlag
2011

Peer Lorenzen, Jonas Christoffersen, Nina Holst-Christensen,
Peter Vedel Kessing, Sten Schaumburg-Müller, Jens Vedsted-Hansen

Den Europæiske Menneskerettighedskonvention bd. 1-2

3. udgave, 1. oplag

© 2011 by Jurist- og Økonomiforbundets Forlag

Alle rettigheder forbeholdes.

Mekanisk, elektronisk, fotografisk eller anden gengivelse af
eller kopiering fra denne bog eller dele heraf
er ifølge gældende dansk lov om ophavsret ikke tilladt
uden forlagets skriftlige samtykke eller aftale med Copy-Dan.

Omslag: Bo Helsted

Tryk: Narayana Press, Gylling

Indbinding: Jysk Bogbind, Holstebro

Printed in Denmark 2011

ISBN 978-87-574-1223-9 (samlet)

ISBN 978-87-574-1232-1 (bd. 1)

ISBN 978-87-574-2187-3 (bd. 2)

Udgivet med støtte fra Margot og Thorvald Dreyers Fond

Jurist- og Økonomiforbundets Forlag

Lyngbyvej 17

Postboks 2702

2100 København Ø

Telefon: 39 13 55 00

Telefax: 39 13 55 55

e-mail: forlag@djoeef.dk

www.djoeef-forlag.dk

Indholdsfortegnelse

Forord	XIX
Forkortelser	XXI
Indledning	1
1. EMRK-traktatkomplekset	1
2. Klagesystemet efter EMRK	5
2.1. Det oprindelige system og den historiske udvikling	5
2.2. Revisionen af klagesystemet ved P11	6
2.3. Revisionen af klagesystemet ved P14 og P14 bis	7
2.4. Yderligere reformtiltag	8
2.5. EMD's valg, sammensætning og organisation	8
2.6. Klagebetænelser	11
2.7. Sagsbehandlingen	12
3. Almindelige begreber	13
3.1. Territorium og jurisdiktion	13
3.2. Pligt- og rettighedssubjekter	13
3.3. Processuelle og materielle rettigheder	14
3.4. Absolute og relative rettigheder	15
3.5. Positive og negative forpligtelser	16
3.6. Positive og negative aspekter af rettigheder	18
3.7. Demokrati	18
3.8. Samtykke og afkald	19
3.9. Overlappende konventionsbestemmelser	20
4. Fortolkning	21
4.1. Wienkonventionen om traktatretten	21
4.2. Særlig fortolkning som menneskerettighedskonvention	21
4.3. Praktiske og effektive rettigheder	22
4.4. Dynamisk fortolkning («living instrument»)	22
4.5. Komparativ fortolkning	23
4.6. Præjudikatsvirkningen af EMD's praksis	25
4.7. Forarbejders betydning for fortolkningen	25
4.8. Særligt om undtagelsesbestemmelserne	26

5.	EMD's prøvelse	32
5.1.	Subsidiaritetsprincippet («staternes skønsmargin»)	33
5.2.	Subsidiaritetsprincippets anvendelsesområde	38
5.3.	Prøvelse af faktum	39
5.4.	Prøvelse af national ret (hjemmelsgrundlag)	41
6.	National implementering	42
6.1.	Inkorporering af traktatkomplekset	43
6.2.	Ex officio anvendelse af traktatbestemmelser	44
6.3.	Betydningen af EMD's praksis	45
6.4.	Opfyldelse	46
7.	Forholdet til internationale organisationer – navnlig EU	46
7.1.	EMD's kontrol med EU-retten	47
7.2.	EU's kontrol med EMRK	48
7.3.	Charteret om grundlæggende rettigheder	50
7.4.	Samspeilet mellem EUD og EMD	52
7.5.	EU's tiltræden af EMRK	52
8.	Informationssøgning	53
8.1.	Klagevejledninger	53
8.2.	Traktattekst mv	53
8.3.	Praksis fra Strasbourg	54
8.4.	Litteratur	55
8.5.	Biblioteker og informationsjenester	56
	Præambel	57
[1]	Verdenserklæringen om menneskerettigheder	58
[2]	Europarådets formål	58
[3]	Demokratisk styreform	58
[4]	Retstatsprincippet	59
	Artikel 1	61
[1]	Generelt om bestemmelsen	61
[2]	De Høje kontraherende parter (pligtsubjekt)	62
1.	Hvornår skal et brud på EMRK henregnes til en deltagersat	62
1.1.	Handlinger udført af offentlige organer	62
1.2.	Deltagerstats ansvar i forhold til handlinger udført af private ikke-statslige aktører	64
1.3.	Deltagerstats ansvar i forhold til internationale organisationer	65
1.4.	En deltagersats ansvar i forhold til andre staters ansvar	78
[3]	Skal sikre enhver (rettighedssubjekt)	80
[4]	Under statens jurisdiktion (EMRK's anvendelsesområde)	81
1.	Territorium, ekstraterritorial virkning og ekstraterritorial anvendelse	81
2.	EMRK's ekstraterritoriale virkning	82
3.	EMRK's ekstraterritoriale anvendelse	84
3.1.	Overblik over konventionorganernes praksis og de grundlæggende kriterier for vurderingen af EMRK's ekstraterritoriale anvendelse	84
3.2.	Situationer hvor EMRK finder anvendelse ekstraterritorialt	86
[5]	De rettigheder og friheder som er nævnt i denne konventions afsnit I	99
	Artikel 2	101
[1]	Generelt om bestemmelsen	102
1.	Retten til liv er en grundlæggende værdi i et demokratisk samfund	102
2.	Faktum og bevisvurdering	104
[2]	Forpligtelsen til at beskytte ethvert menneskes ret til liv ved lov ..	106
1.	Hvem er omfattet af beskyttelsen?	106
1.1.	Beskyttelse af det ufødte barn, abort og svangerskab	107
1.2.	Ret til at dø og euthanasi	109
2.	Drab begået af statslige aktører som ikke sker i forbindelse med legitim magtanvendelse omfattet af stk 2	110
3.	Tvungne forsvindinger	113
4.	Statens positive forpligtelser til at beskytte retten til liv	117
4.1.	Generelt om positive forpligtelser i relation til art 2	117
4.2.	Dødsfald i arresthuse, fængsler mv som følge af manglende lægebehandling eller selvmord	121
4.3.	Sundheds- og socialydelser	126
4.4.	Beskyttelse mod overgreb fra private ikke-statslige aktører	130
4.5.	Beskyttelse mod farlige omgivelser, mv	133
5.	Forpligtelsen til at efterforske og rejsforfølge brud på art 2 ..	135
5.1.	I hvilke situationer skal der gennemføres en undersøgelse	135
5.2.	Kravene til den undersøgelse der skal gennemføres	138

[3]	Dødsstraf og udsendelse til dødsstraf	142
1.	Dødsstraf	142
2.	Udsendelse mv til et land, hvor der er risiko for at miste livet, herunder at blive idømt dødsstraf	143
[4]	Staters magtanvendelse og undtagelserne til retten til liv	144
1.	Generelt om magtanvendelse og retten til liv	144
2.	Planlægning og kontrol af magtanvendelse med henblik på at beskytte retten til liv	148
3.	Magtanvendelse må ikke gå ud over det absolut nødvendige	148
[5]	Selvforsvar og forsvar af andre	149
[6]	Iværksættelse af lovlig anholdelse eller forhindring af flugt efter lovlig tilbageholdelse	152
[7]	Lovligt at undertrykke oprøjer eller opstand	157
[8]	Særligt om retten til liv under væbnet konflikt	159
1.	EMRK's anvendelse under væbnet konflikt	159
2.	Retten til liv under ikke-international væbnet konflikt	162
2.1.	Finder EMRK anvendelse under ikke-international væbnet konflikt?	162
2.2.	Væbnet magt mod personer, der tager direkte del i kamphandlinger	165
2.3.	Væbnet magt mod personer, der ikke længere delager i kamphandlinger	169
2.4.	Væbnet magt mod civile	170
2.5.	Planlægning og gennemførelse af militære operationer	171
2.6.	Forpligtelse til at undersøge om der er sårede civile ...	173
2.7.	Forsvindinger og pligten til at eftersøge forsvundne personer	174
2.8.	Forpligtelse til at lede efter ueksploderet ammunition	175
2.9.	Uafhængig og effektiv undersøgelse af dødsfald under ikke-international væbnet konflikt	176
2.10.	Forpligtelse til ikke at overføre personer til tortur og dødsstraf	178
Artikel 3		180
[1]	Generelt om bestemmelsen	180
[2]	Ingen – Forbuddet mod tortur, mv er absolut	181

[3]	Tortur, umenneskelig eller nedværdigende behandling	183
1.	Definitionen af tortur, umenneskelig og nedværdigende behandling	183
1.1.	Sondringen mellem tortur, umenneskelig og nedværdigende behandling	183
1.2.	Definitionen af tortur	185
1.3.	Umenneskelig og nedværdigende behandling	188
2.	Bevisbedømmelse og bevisbyrde	190
3.	Undersøgelse og retsforfølgning af tortur, mv	194
3.1.	Effektiv officiel undersøgelse af torturpåstande	194
3.2.	Retsforfølgning af myndighedspersoner ansvarlige for tortur	197
4.	Anholdelse og politidentation	199
4.1.	Anholdelse, håndjern og kropsvisitering	199
4.2.	Demonstrationer	202
4.3.	Mishandling i politidentation	203
4.4.	Forhold i politidentation	204
5.	Domstolsbehandling og straffudmåling	205
5.1.	Nedværdigende behandling under retssagen	205
5.2.	Straffesager mod mindrerårige	206
5.3.	Straffudmåling og dødsstraf	206
6.	Isolationsfængsling og særligt sikrede afdelinger	210
6.1.	Isolationsfængsling	210
6.2.	Særligt sikrede afdelinger – »maximum security institutions«	219
7.	Arresthuse og fængsler	222
7.1.	Mishandling af indsatte i arresthuse og fængsler	222
7.2.	Forhold i arresthuse og fængsler	222
7.3.	Sundhedsfagligt tilsyn og behandling	227
7.4.	Indsatte med særlige fysiske eller psykiske beskyttelsesbehov	230
7.5.	Spiseværgning og tvangsmæssig fodring	235
7.6.	Beskyttelse af indsatte mod overgreb fra andre indsatte	237
8.	Psykiatriske sygehuse og anstalter	237
9.	Forsvindinger	239
10.	Behandling af udlændinge i asylcentre mv	240
11.	Udlevering, udvisning og udsendelse til lande hvor der er risiko for tortur mv	243
11.1.	Ekstraterritorial virkning af art 3	243

11.2. Det generelle kriterium for beskyttelse mod udsendelse	244
11.3. Bevisnæssige og procesuelle spørgsmål	247
11.4. Udsendelse af asylansøgere	249
11.5. Udllevering til strafforfølgning eller -fuldbyrdelse	254
11.6. Udsendelse af udlændinge med helbredsproblemer	256
11.7. Betydningen af kriminelle forhold og terrorismistanke	257
12. Nationale domstoles anvendelse af materiale som kan være fremkommet ved tortur mv	258
12.1. Tilståelser og forklaringer fremtvunget ved tortur	259
12.2. Andet afledt bevismateriale fremtvunget ved tortur mv	260
13. Statens positive forpligtelse til at beskytte mod tortur, umenneskelig og nedværdigende behandling begået af ikke-statslige aktører	262
13.1. Manglende retlig beskyttelse i lovgivning og retspraksis	263
13.2. Manglende faktisk indgriben og beskyttelse fra offentlige myndigheder, herunder sager om diskrimination	265
14. Artikel 3 som minimumsstandard for offentlige myndigheders behandling af individer?	268
[4] Begreberne »behandling og straf«	273
Artikel 4	276
[1] Forbud mod at holde personer i slaveri eller trældom	277
[2] Forbud mod at pålægge andre tvangs- eller pligtarbejde	278
[3] Afgrensning af udtrykket »tvangs- eller pligtarbejde«	280
[4] Undtagelse ved arbejde under frihedsberøvelse	280
[5] Undtagelse ved arbejde under betinget løsladelse	281
[6] Undtagelse for militærmagtere	281
[7] Undtagelse ved tjenester, der pålægges i nødsituation eller ulykker	282
[8] Undtagelse ved normale borgerpligter	282
Artikel 5	283
[1] Frihed og personlig sikkerhed	285
1. Formål	285
2. Positive forpligtelser	285
3. Dobbelt hjemmelskrav	286

4. Proportionalitet	286
5. Efterforskningspligt	287
6. Samtykke	287
[2] Personlig sikkerhed	287
[3] Berøves friheden	288
1. Anvendelsesområde	288
2. Opholdspligt mv	289
3. Tilbageholdelse ved indrejse	290
4. Institutionsanbringelser	290
5. Privates frihedsberøvelse	291
6. Underforståede undtagelser (»implied limitations«)	292
7. Strafsøsnere	293
[4] Undtagelser til forbudet mod frihedsberøvelse	293
1. Præventive frihedsberøvelser	294
2. Ændring af grundlaget for en frihedsberøvelse	294
3. Proportionalitetsprincippet	295
[5] Den ved lov foreskrevne fremgangsmåde	296
1. Ulovlig efter national ret	296
2. Foreskrevne fremgangsmåde	297
3. Prøvelse	297
[6] Efter domfældelse	298
1. Ulovlig domfældelse	299
2. Kausalitet	299
3. Præventive eller sikkerhedsmæssige frihedsberøvelser	301
4. Afsoningsforhold	301
[7] Kompetent domstol	302
1. Formelle krav	302
2. Gensidig anerkendelse	302
[8] En domstols påbud	303
[9] Opfyldelsen af en forpligtelse	304
[10] Mistanke om begået forbyrdelse	306
1. Fremstilling for en dommer	306
2. Led i strafferetlig forfølgning	307
3. Domstolsprøvelse og umiddelbar løsladelse	308
4. Særligt om hjemmel	309
[11] Begrundet mistanke	310
[12] Forhindre forbyrdelse	312
[13] Forhindre flugt	313
[14] Mindreråge	313
[15] Tilsyn med opdragelse	314

[16]	Fremstilling for en dommer	315
[17]	Særlige persongrupper	315
[18]	Spredning af smitsomme sygdomme	316
[19]	Sindsyge	316
	1. Definition i national ret	317
	2. Lægelig vurdering	317
	3. Inden eller med henblik på lægelig vurdering	318
	4. Varighed og vilkår	318
	5. Fritundne, psykisk syge	319
	6. Effektive retsmidler	320
[20]	Alkoholikere	320
[21]	Narkomaner	321
[22]	Vagabonder	321
[23]	Udlændinge	321
[24]	Hindre uretmæssig indrejse	322
	1. Vilkår og varighed	322
	2. Transitzone	323
	3. Særligt om børn	323
[25]	Skridt til udvisning eller udlevering	324
	1. Ikke krav om nødvendighed	324
	2. Sagen fremmes med fornøden omhu	324
	3. Processuel garant ud over art 5, stk 4	327
	4. Ekstraterritoriale virkninger	327
[26]	Enhver, der anholdes	328
[27]	Snarest muligt og på et sprog, som han forstår	329
[28]	Underretning om grunde til anholdelse og sigtelse	330
[29]	Anholdelse eller frihedsberøvelse efter stk 1, litra c	331
	1. Er grundene til frihedsberøvelse relevante	332
	2. Er grundene til frihedsberøvelse tilstrækkelige	336
	3. Den nationale sagsbehandling og begrundelse	336
[30]	Ufortøvet	338
[31]	Stilles for en dommer eller anden øvrighedsperson	340
[32]	Pådomt inden for en rimelig frist eller løsladt	341
[33]	Løsladelsen kan gøres betinget af sikkerhed for, at den pågældende giver møde under rettergangen	346
[34]	Enhver der berøves friheden har ret til at indbringe sagen for en domstol	346
[35]	Hurtigt træffe afgørelse om lovligheden af frihedsberøvelsen	358

[36]	Erstatning	360
	1. Adgang til erstatning	360
	2. Tab	361
	3. EMD's prøvelse	362
Artikel 6		363
[1]	Bestemmelsernes generelle rækkevidde	364
	1. Indledning	364
	2. Bestemmelsernes indhold og struktur	366
	3. Derogation og undtagelsesadgang	367
	4. Forholdet til CPR	368
	5. Fortolkningsprincipper	369
	6. Forholdet til art 13	371
	7. Afkald på beskyttelsen (»waiver«)	371
[2]	Enhver har ret til en rettergang	375
	1. Retten til domstolsprøvelse (»Access to court«)	376
	1.1. Personelle begrænsninger	377
	1.2. Økonomiske hindringer	387
	1.3. Processuelle begrænsninger	392
	1.4. Andre begrænsninger	403
	2. Andre spørgsmål vedrørende »retten til en domstol«	408
	2.1. Myndighederne nægter at opfylde dom eller gør det for sent	408
	2.2. Lovindgreb i verserende retssager	410
	2.3. Anmeldelser om strafbare forhold	410
[3]	Retten til en retfærdig rettergang	410
	1. Rækkevidden af begrebet	410
	2. Begrebet »retssikkerhed« (»legal certainty«)	414
	3. Parternes ligestilling i processen (»equality of arms«)	415
	3.1. Tilstedeværelse ved retsmøder mv	415
	3.2. Adgang til retsbeøgerne og sagens øvrige dokumenter	416
	3.3. Adgang til kontradiktion	418
	3.4. Adgang til at afhøre vidner og eksperter eller foretage bevis-førelse i øvrigt	419
	3.5. Andet	423
	4. Andre rettigheeder der følger af begrebet »fair trial«	424
	4.1. Ret til at være til stede i retsmøder og udtale sig	424
	4.2. Ret til aktindsigt og kontradiktion	428
	4.3. Grænserne for, hvilke beviser der kan tillades.	431

4.4.	Tiltales bevisførelse må ikke begrænses uden saglig begrundelse	435
4.5.	Tiltale må ikke tvinges til at udlevere oplysninger til skade for sig selv (>selvinkriminerende<).	437
4.6.	Bevisbyrderegler skal respektere	
	uskyldsfornodningsreglen	449
4.7.	Retsafgørelser skal indeholde formøden begrundelse ..	450
4.8.	Lovindgreb i verserende retssager	453
4.9.	Anvendelse af »agents provocateurs«	455
4.10.	Andre situationer	458
5.	Situationer hvor art 6 ikke er fundet krænkelse	459
6.	Tiltales identificeres med forsvareren	462
7.	Ansvar for andre staters krænkelse af fundamentale retsprincipper	463
[4]	Offentlig rettergang	464
1.	Indledning	464
2.	Helhedsbedømmelse	464
3.	Mundtlig forhandling	465
4.	Afkald på offentlighedskravet	468
5.	Adgang til retsmøde	468
[5]	Rettergang inden rimelig tid	469
1.	Indledning	469
2.	Fristberegningen	469
2.1.	Begyndelsestidspunktet	470
2.2.	Afslutningstidspunktet	474
3.	Om behandlingstiden har været rimelig	476
3.1.	Sagens karakter og betydning	476
3.2.	Sagens kompleksitet	478
3.3.	Klagerens adfærd	479
3.4.	Myndighedernes adfærd	482
4.	Standarden for en rimelig behandlingstid fastlægges selvstændigt af EMD.	488
5.	Sammenfatning	491
6.	Dansk praksis	493
[6]	Uafhængig og upartisk domstol	494
1.	Begrebet »domstol (>tribunal<)«	494
2.	Krav om fuld domstolsprøvelse i sager omfattet af art 6, der afgøres administrativt i første instans	497

3.	Begrebet »uafhængighed«	501
3.1.	Indledning	501
3.2.	Fremgangsmåden ved udnævnelsen af organets medlemmer	502
3.3.	Organets sammensætning	502
3.4.	Udnævnelsesperiodens længde	503
3.5.	Uafsettelighed	503
3.6.	Beskyttelse mod indgreb i funktionsudøvelsen	505
4.	Inhabilitetsbegrebet (>upartisk<))	506
4.1.	Kriterierne	506
4.2.	Den subjektive test	506
4.3.	Den objektive test	507
[7]	Domstol oprettet ved lov	523
[8]	Når der skal træffes afgørelse	526
[9]	Strid om borgerlige rettigheder og forpligtelser	527
1.	Indledning	527
2.	Reel tvist	529
3.	Rettighed efter national ret	531
4.	Rettigheden/forpligtelsen skal være af »civil character«	534
4.1.	Art 6 anset for anvendelig	536
4.2.	Sagsområder, hvor art 6 ikke finder anvendelse	543
5.	Retslivstidens udfald skal være afgørende for rettigheden	545
[10]	Anklage for en forbydelse	548
[11]	Hvilke sager hører til strafferetsplejen i konventionens forstand.	550
1.	Disciplinærsager	551
2.	Mindre forseelser, herunder »afkriminaliserede« forseelser	552
3.	Pønalt begrundede skatteforhøjelser	554
4.	Andre sagstyper	555
4.1.	Art 6 finder anvendelse	555
4.2.	Art 6 finder ikke anvendelse	557
[12]	Dommen skal afsiges i et offentligt møde	559
[13]	Offentligheden kan udelukkes	560
[14]	Af hensyn til sædeligheden	561
[15]	Af hensyn til den offentlige orden	561
[16]	Af hensyn til den nationale sikkerhed	562
[17]	Kravet om at hensynene skal vedrøre »et demokratisk samfund« ..	562
[18]	Fortolkningen af ordet »når«	563
[19]	Hensynet til mindrefrihed eller til beskyttelse af parternes privatliv ..	563
[20]	Andre særlige omstændigheder	563
[21]	Udtrykket enhver i art 6, stk 2	563

[22]	Generelt om »uskyldsformodningsreglen«	563	[3]	Forbrydelse efter national ret	631
[23]	Hvad retten til at blive anset for uskyldig nærmere indebærer	564	[4]	Forbrydelse efter international ret	636
1.	Tilkendegivelser om skyldsspørgsmålet	565	[5]	Ikke strengere straf end hjemlet på gerningstidspunktet	637
1.1.	Tilkendegivelser fra rettens side	565	[6]	Straf med hjemmel i folkeretlige retsprincipper	639
1.2.	Subjektive tilkendegivelser fra anklagenyndigheden og andre procesdeltagere	567			
1.3.	Udtalelser fra personer uden for retsvæsenet	568	Artikel 8		641
1.4.	Bestemmelsens rækkevidde i tilfælde hvor en straffesag ikke er verserende	570	[1]	Bestemmelsens rækkevidde	642
2.	Principper for bevisbedømmelsen	575	1.	Beskyttelsessfære og personkreds	642
2.1.	Objektivt ansvar	576	2.	Andre relevante bestemmelser	643
2.2.	Selvinkriminering	578	[2]	Beskyttelsesforpligtelsens karakter	644
2.3.	Andre spørgsmål	578	1.	Negative og positive forpligtelser	644
[24]	Udtrykket enhver i art 6, stk 3	579	2.	Horisontal virkning	647
[25]	Anklaget for en lovovertrædelse	579	3.	Mulig ekstraterritorial virkning	649
[26]	Ret til underretning snarest muligt	580	[3]	Respekt for privatliv	649
[27]	Underretning på et sprog anklagede forstår	580	1.	Privatliv som bredt begreb	649
[28]	Sigtetsens indhold og årsag	581	2.	Personlig integritet	653
[29]	Tid til at forberede forsvar	583	2.1.	Fysiske overgreb	654
[30]	Lejlighed til at forberede forsvar	584	2.2.	Tvangsforanstaltninger	655
[31]	Forsvar med bistand eller personligt	587	2.3.	Personlig omdømme	659
[32]	Retshjælp	591	2.4.	Selvbestemmelse	661
[33]	Retten til vidneførelse	594	3.	Overvågning og registrering	665
1.	Retten til vidneførelse mv	595	3.1.	Indsamling og registrering af oplysninger	665
1.1.	Praksis	596	3.2.	Videregivelse og udveksling af oplysninger	671
1.2.	Lighedsprincippet med hensyn til vidneførelse	601	3.3.	Korrektheden af registerdata	672
2.	Umiddelbarhedsprincippet og afvigelser herfra	602	4.	Personlig identitet og afstamning	676
2.1.	Forklaringer til politiet	603	4.1.	Biologisk afstamning	676
2.2.	Indemnelige forklaringer	609	4.2.	Navn, civilstand og etnicitet	681
2.3.	Sædelighedsforbrydelser	611	4.3.	Adgang til registerdata	685
2.4.	Sammenfåning	612	5.	Intimsfære og seksualitet	688
2.5.	Dansk praksis	614	6.	Livets begyndelse og afslutning	692
3.	Særligt om anonyme vidner	619	6.1.	Abort	692
4.	Pådommelse ved en dommer, der har overværet hele bevisførelsen	623	6.2.	Kunstig befrugtning	694
[34]	Vederlagsfri bistand af tolk	623	6.3.	Selv mord og euthanasi	696
Artikel 7		627	7.	Miljøspørgsmål	698
[1]	Indledning	627	[4]	Respekt for familieliv	706
[2]	Strafbart forhold	629	1.	Begreberne familie og familieliv	706
			2.	Anerkendelse af faderskab	712
			3.	Forældremyndighed og samvær mellem forældre og børn	715
			4.	Tvangsmæssig anbringelse af børn uden for hjemmet	722
			5.	Strafaktionere og andre frihedsberøvede	729

6. Udvisningssager	731
7. Opholdstilladelse til familiemedlemmer	740
[5] Respekt for hjemmet	748
1. Bolig og privatliv	748
2. Ransagning af boliger og erhvervslokaler	750
3. Ret til en bolig?	754
4. Destruktion af boliger	755
[6] Respekt for korrespondance	755
1. Korrespondance og anden kommunikation	755
2. Indgreb som led i efterforskning	757
3. Strafsasonere og andre frihedsberøvede	760
4. Kontrol af korrespondance i andre tilfælde	762
[7] Legitimering af indgreb efter art 8, stk 2	763
[8] Legalitetskravet	764
[9] Nødvendighedskravet	766
[10] Relevante hensyn bag indgreb	766
Artikel 9	769
[1] Indledning	770
[2] Tanke-, samvitigheds- og religionsfrihed	771
1. Den indre frihed	771
2. Ikke alle udtryk for en indre overbevisning er omfattet	774
3. Hvornår 'religion'	776
4. Statens forpligtelse til neutralitet	778
5. Positive forpligtelser	780
[3] Skifte religion eller tro	781
[4] Sammen med andre	782
[5] Udøve sin religion eller tro	783
[6] Guds tjeneste	786
[7] Undervisning	786
[8] Andagt	786
[9] Overholdelse af religiøse skikke	787
[10] Stk 2	788
[11] Begrænsninger	788
[12] Foreskrevet ved lov	790
[13] Nødvendigt i et demokratisk samfund	791
[14] Relevante hensyn	795
Domsregister	i
Stikordregister	lxxxi

Forord

Den eksplosive udvikling i EMD's praksis er tiltaget siden 2. udgave udkom i 2003 (bind 1) og 2004 (bind 2). Behovet for at ajourføre kommentaren er tilsvarende markant, og arbejdsbyrden forbundet dermed er ikke blevet mindre. Det gælder ikke mindst, fordi betydelige dele af denne tredje udgave er gennemskrevet fra bunden.

Det er som i 2. udgave besluttet at udgive kommentaren i to bind, men i modsætning til 2. udgave udgives begge bind samtidig. Der er af hensyn til brugervenlighed indsat fælles indholdsfortegnelser og stikordregister i begge bind. En nyskabelse i 3. udgave er, at afgørelser refereret på dansk i EU-ret og Menneskeret (EUM) er markeret med »*, ligesom en henvisning til det relevante sted i EUM er medtaget i domsregisteret. Dette skulle give brugerne lettere adgang til uddybende oplysninger om centrale, nyere afgørelser.

Forfatterkollegiet består denne gang af dommer ved Menneskeretlighedsdomstolen, fhv. højesteretsdommer Peer Lorenzen, direktør for Institut for Menneskeretligheder Jonas Christoffersen, kommitteret i Justitsministeriet Nina Holst-Christensen, seniorforsker i Institut for Menneskeretligheder Peter Vedel Kessing samt professorer ved Aarhus Universitet Jens Vedsted-Hansen og Steen Schaumburg-Müller. Lars Adam Rehof og Tyge Trier, der var med i forfatterkollegiet i 2. udgaven, har indvilget i, at vi i denne 3. udgave kan anvende, revidere og bygge videre på de afsnit, som de var forfattere til. Dette er sket i begrænset omfang.

Revisionsarbejdet er på ny foregået således, at bidragene fra de forskellige forfattere er blevet drøftet på fællesmøder, hvilket forhåbentlig har bidraget til at skabe en rimelig grad af ensartethed trods den forfatterindividualitet, som utvivlsomt gør sig gældende, ligesom der gerne skulle være en rimelig grad af konsensus bag indholdet. Det må imidlertid understreges, at svaret for kommentarerne til de enkelte artikler påhviler vedkommende forfatter alene.

Arbejdet er fordelt mellem forfatterne som følger:

– Peer Lorenzen: præambel, art 6 (undtagen selvinkriminering), art 7, art 15-16, art 19-33, art 35-40, art 42-45, art 47-51, P7 art 2-4,